

УДК: 378

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-11-12-10>**Марина Волошенко,***кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, м. Одеса, Україна***ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

В умовах глобалізації та трансформації суспільства актуальною постає проблема формування сучасного викладача навчального закладу, який би відповідав запитам і вимогам цього суспільства. В Україні також відбувається становлення нової системи вищої освіти, зорієнтованої на входження до європейського світового освітнього простору. Цей процес супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу. Нова соціально-економічна ситуація в нашій країні призвела до того, що перед вищою школою було поставлено нові цілі та завдання. Основним напрямком діяльності вищої школи наразі має стати задоволення потреб особистості в знаннях, що дозволяють адаптуватися в сучасному швидкоплинному світі. А це перш за все вимагає належного кадрового супроводу, впровадження науково обґрунтованої підготовки викладацьких кадрів для вищої школи, підготовки нового покоління науково-педагогічних кадрів – національної еліти, здатної трансформувати в собі нову освітньо-світоглядну парадигму національно-державного характеру.

Ключові слова: педагог, спілкування, вища школа

Вступ

При розгляді специфіки професійної діяльності педагога особливу увагу слід приділяти міжособистісним відносинам учасників освітнього процесу, беручи інформаційну основу їх побудови.

Це особливо актуально для студентів педагогічних вишів, оскільки реалізувати ідеї реформування освіти в Україні, поєднуючи традиції й інновації, зможуть тільки фахівці, що відповідають вимогам, які пред'являються до сучасного педагога.

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності. Проблемами педагогічного спілкування займалися А. А. Бодальов, Н. В. Кузьміна, В. А. Кан-Калик, А. А. Леонтєва, В. Я. Ляудіс, А. Н. Мудрик, А. І. Щербакова та ін. Усе починається з педагога, з його вміння організувати з учнями педагогічно доцільні стосунки як основу спілкування.

Основна функція педагогічного навчального закладу – формування особистості майбутнього вчителя. Викладач вищої школи значно впливає на професійну компетентність майбутніх учителів на всіх етапах навчання. Здійснюючи освітню діяльність, він повинен демонструвати загальну культуру поведінки, зокрема, спілкування і комунікації, студентам, які потім будуть реалізовувати свою комунікативну культуру в професійній діяльності, спілкуючись з учасниками освітнього процесу в школі. Слід зазначити, що саме викладач вищої школи повинен розуміти наслідки некоректної організації педагогічного спілкування і складності рішення проблем комунікації. Це підтверджує значущість особистості викладача вищої школи та його роль в організації спілкування в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Мета дослідження: дослідити особливості педагогічного спілкування в закладах вищої освіти.

Результати дослідження

Освітній процес у вищому навчальному закладі стане найбільш результативним в тому випадку, якщо в ході підготовки фахівців особлива увага приділятиметься системі взаємин викладачів і студентів у період всього процесу навчання. Вищий навчальний заклад відрізняється від школи вмістом, методами і формами навчання і виховання, системою відносин між учасниками освітнього процесу. Студент, потрапивши до закладу вищої освіти, проходить етап адаптації до нових умов, форм навчальної діяльності та контролю, соціального статусу. Включення студента в процес освоєння професійної діяльності із самого початку його навчання в навчальному закладі має стати обов'язковою умовою.

Саме викладач повинен бути ініціатором спілкування, вміти організувати та керувати ним за допомогою практичного інструментарію. Спілкування є ключовим поняттям в педагогічному процесі та відрізняється своєю специфікою і потенціалом. Найбільш актуальним є підхід до педагогічного спілкування як до взаємодії сторін, їх співпраці, що передбачає конструктивні варіанти розв'язання виникаючої проблеми, що дозволяє максимально використовувати можливості мовної комунікації, будувати відносини на умовах партнерства, створювати позитивно-емоційний психологічний клімат, доброзичливе освітнє середовище. Вплив викладача в процесі багатостороннього педагогічного спілкування характеризується як складна система відносин, представлена великим спектром учасників. Від його комунікативної компетентності в спілкуванні залежить результативність встановлення контактів з іншими людьми, ефективність вирішення різних проблем.

Як зазначає І. А. Зімня, педагогічне спілкування – це «форма навчальної взаємодії», «особистісно та

соціально зорієнтована взаємодія». Воно «одночасно реалізує комунікативну, перцептивну й інтерактивну функції, використовуючи при цьому всю сукупність вербальних, образотворчих, символічних і кінетичних засобів» (Зимняя, 2000). Змістом такого спілкування є оптимізація процесів навчання і виховання, обмін інформацією, організація спільної діяльності викладача і студента тощо. Педагог виступає ініціатором цих дій, організовує, коригує їх. Залежно від ступеня внутрішньої включеності учасників в ситуацію педагогічної взаємодії воно здійснюється на різних рівнях: на рівні комунікації відбувається цілеспрямований обмін відомостями; на рівні спілкування – міжособистісний діалог; на рівні події проявляється духовне єднання.

Поняття «комунікація» має три основні інтерпретації: 1) розглядається як засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального і духовного світу, тобто як певна структура; 2) як спілкування, в процесі якого люди обмінюються інформацією; 3) як передача і масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові компоненти (Шарков, 2004).

Комунікація в широкому сенсі визначається: а) як система, в якій здійснюється взаємодія; б) як спосіб спілкування, що дозволяє створювати, надсилати, отримувати й обробляти інформацію; в) як специфічний обмін осмисленою інформацією; г) як процес передачі емоційного й інтелектуального змісту.

На основі певних ознак виділяють різні підходи до типології комунікацій:

- за масштабністю процесу визначають: масову, середнього рівня, локальну, внутрішньогрупову, міжгрупову, міжособистісну комунікації;

- за способом встановлення і підтримання контакту виділяють безпосередні (прямі) і опосередковані (дистанційні) комунікації;

- за ініціативністю комунікаторів комунікації бувають активними і пасивними;

- за ступенем організованості комунікації бувають випадковими і не випадковими (організованими);

- залежно від спрямованості потоку інформації комунікації діляться на горизонтальні, які здійснюються між членами групи, що мають рівний статус, і вертикальні, що відбуваються між суб'єктами комунікації, які знаходяться в підлеглих відносинах;

- залежно від використовуваних знакових систем виділяють вербальні (мовні) і невербальні (немовні) комунікації, що є взаємопов'язаними і доповнюють один одного, за допомогою яких інформація стає більш багатопланою, посилюється або послаблюється мовленнєвий вплив комунікаторів, виявляються наміри учасників комунікації.

У процесі педагогічної взаємодії формуються комунікативні відносини, які мають свою специфіку. Педагогічні відносини характеризуються таким чином:

1. Усвідомлення і прийняття учасниками своєї позиції в системі «учительства – учнівства». (Ефект «оборотності» цих позицій в рамках гуманістичної

педагогіки проявляється в готовності педагога вчитися і суб'єктивності позиції учня).

2. Розуміння людини як цінності та цілі педагогічної діяльності, але не як її засобів.

3. Професійна настанова на роботу з людськими якостями і різноманітними проявами людської природи.

4. Готовність учасників педагогічної взаємодії до взаємозмін.

5. Наявність предметного змісту, що носить освітній характер, як основи для педагогічної взаємодії (Колесникова, 2007).

На думку І. А. Колесникової, педагогічна комунікація – це інформаційна взаємодія суб'єктів освітнього процесу, що має педагогічний зміст і сенс. Саме така комунікація за допомогою різних знакових систем сприяє передачі інформації, необхідної в освітньому процесі. Слід зазначити, що комунікація забезпечує формування інформаційної основи педагогічної взаємодії.

Освоєння специфіки комунікативного аспекту в спілкуванні – обов'язкова умова результативної діяльності педагога. Комунікативна спрямованість у спілкуванні викладача і студента передбачає діалог суб'єктів освітнього процесу, що сприяє взаємозбагаченню і взаєморозвитку їх відносин. Викладач грає значну роль у розкритті комунікативного потенціалу майбутнього вчителя, тобто можливостей, які і визначають якість його спілкування.

Важливою метою й основною функцією сучасної комунікації стає об'єднання людей на основі спільності доступу до необхідної інформації.

Здійснюється не просто трансляція інформації в одному напрямку, не тільки вплив, а взаємодія. Педагогічне спілкування, що припускає обмін навчальною й іншою інформацією, наповнює її людськими смислами і цінностями. Таким чином, на думку фахівців, педагогічне спілкування має комунікативну основу.

Педагогічне спілкування поєднує в собі взаємини типу «ведучий-ведомий» і взаємини типу «співпраця навчає і навчається». Без визнання викладачем партнерства, співпраці, двучуждості і діалогічності побудови відносин зі студентами складно активізувати їх самостійну роботу, прищепити інтерес до професії, виховати професійну спрямованість особистості в цілому.

Викладачі педагогічного навчального закладу повинні вибудовувати свої відносини зі студентами, спираючись на такі позиції:

- формування почуття колегіальності, професійної спільності студентів і викладачів;

- орієнтування педагогічного спілкування на дорослих людей з розвиненою самосвідомістю і професійною спрямованістю;

- використання професійного й особистісного інтересу студентів як основи навчальної, виховної та наукової роботи;

- створення комунікативного середовища, що відрізняється сприятливим психологічним кліматом у всіх підрозділах навчального закладу і сприяють розвитку потенціалу студентів.

Особливі вимоги пред'являються до етико-психологічної основи взаємодії педагога і студентів, яка складається поступово. Це залежить від педагогічної спрямованості особистості викладача, його творчої індивідуальності, соціального і навчального досвіду студентів, традицій навчального закладу тощо. Готовність викладача навчального закладу стати на місце студента, зрозуміти причини складнощів взаємин і знайти способи їх подолання, створити умови для особистісного та професійного зростання – все це сприяє формуванню у студента педагогічної позиції, розвитку його внутрішньої професійної мотивації, готує його до рефлексії особистісної та професійної поведінки, орієнтує на діалогічну форму спілкування.

Педагогічна взаємодія має бути систематична і безперервна, оскільки поєднання наукової та педагогічної діяльності є основоположним у соціально-психологічній структурі педагогічного спілкування, результатом чого має стати комунікативний простір спільної пізнавально-інтелектуальної діяльності викладача і студента.

Цьому сприяють різні напрямки організації взаємодії зі студентами:

- включення їх в навчально-виховну діяльність;
- організація спільного спілкування в роботі з різними установами (участь у засіданнях кафедри, конференціях, публічних лекціях, виступи у пресі тощо);
- спільна науково-дослідницька робота;
- неформальні відносини, бесіди, дискусії на різні теми;

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов / И. А. Зимняя. 2-е изд., доп., испр. и перераб. М.: Издательская корпорация «Логос», 2000. – 384 с.

2. Коржуев А. В., Попков В.А. Подготовка преподавателей высшей школы / А. В. Коржуев // Педагогика. 2000. – №7. – С. 53-58.

REFERENCES

1. Zimnyaya, I.A.(2000). *Pedagogicheskaya psikhologiya: uchebnik dlya vuzov* [Pedagogical psychology: a textbook for universities]. Moscow: Publishing Corporation “Logos” [in Russian].

2. Korzhuyev, A.V., Popkov, V.A. (2000). *Podgotovka prepodavateley vysshey shkoly* [Training of high school teachers]. *Pedagogika – Pedagogy*, 7, 53-58. [in Russian].

- участь викладачів в організації студентського дозвілля;

- залучення студентів до спільної наукової, творчої, благодійної діяльності.

Висновки

Серед якостей, якими повинен володіти сучасний викладач вищої школи, особливе значення мають ті, які впливають на професійну та комунікативну компетентність студентів, зокрема, на досягнення їх взаєморозуміння в процесі педагогічного спілкування, підтримання доцільних відносин, підвищення культури спілкування, адже саме педагогічне спілкування є основою професійної діяльності викладача. Крім того, такі особистісні якості, як ввічливість, доброзичливість, вміння вислухати і зрозуміти співрозмовника, бути готовим допомогти йому, використовуючи вербальні та невербальні засоби, впливають на студентів, мобілізуючи їхні внутрішні творчі сили на активізацію саморозвитку, що сприяє свідомо особистісному зростанню майбутніх вчителів.

Таким чином, оцінюючи роль педагогічного спілкування і визначаючи його специфіку в навчальному закладі, можна дійти висновку про те, що викладач, постійно включений в процес різноманітних взаємовідносин, повинен створювати умови для успішної педагогічної комунікації, бути орієнтованим на організацію спільної діяльності зі студентами, використовувати різні методи і технології розвитку їхньої комунікативної компетентності, володіти високою професійною і комунікативною культурою, яка сприяє створенню цілісної системи підготовки майбутнього вчителя.

3. Колесникова И. А. Коммуникативная деятельность педагога: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И. А. Колесникова / под ред. В. А. Сластенина. М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 336 с.

4. Шарков Ф. И. Теория коммуникации (базовый курс): учебник. 2-е изд. / Ф. И. Шарков – М.: «РИП-Холдинг», 2004. – 246 с.

3. Kolesnikova, I.A. (2007). *Kommunikativnaya deyatel'nost pedagoga* [Communicative activities of the teacher]. V.A. Slastenina (Ed.). Moscow: Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].

4. Sharkov, F.I. (2004). *Teoriya kommunikatsii (bazovyy kurs)* [Communication Theory (Basic Course)]. Moscow: «RIP- Kholding» [in Russian].

*Maryna Voloshenko,
PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), associate professor,
Department of Psychology and Social Work
Odesa National Polytechnic University,
1, Shevchenko Avenue, Odesa, Ukraine*

PECULIARITIES OF COMMUNICATION IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

The main function of the pedagogical university is the formation of a future teacher's personality. A university teacher significantly influences the professional competence of students at all stages of training. When conducting educational activities, he or she must demonstrate a high level of behavior culture, in particular, communication, to students who will implement their communicative culture in their professional activities then by communicating with the educational process participants at school. It should be noted that it is the university teacher to understand the consequences of improper organization of pedagogical communication and the complexity of the solution of communication problems. It confirms the importance of the university teacher's personality and his/her role in the organization of communication in the process of future specialists training. Evaluating the role of pedagogical communication and determining its specificity in the university, one can conclude that the teacher, constantly included in the process of diverse relationships, should create conditions for successful pedagogical communication, be focused on the organization of joint activities with students, use different methods and technologies of their communicative competence development, have a high level of professional and communicative culture that promotes the creation of a coherent system for the training of future teachers.

Keywords: teacher, communication, high school, university.

Ποδανο δο ρεδακτϊι 16.11.2018
